

ARBEJDERNES FØRSTE GRUNDLOVSFEST

Af Jan Ingemann Sørensen

I år er det 131 år siden de socialistiske arbejdere begyndte at fejre Grundlovsdagen. Det skete ved Den Slesvigske Sten i Dyrehaven. En mærkedag der for den socialdemokratiske arbejderbevægelse burde spille en større rolle end den gør. Det viser den interessante og bemærkelsesværdige historie hele optrinet og planlægningen af dette møde, for efter arrestationerne af Pio, Brix og Geleff var det vigtigt for arbejderne at manifestere sig. Grundlovsfestlighederne var en kærkommen lejlighed.

Det var en aftale mellem Louis Pio og købmand Anthon Mundberg, at hvis Pio skulle blive arresteret, så skulle Anthon Mundberg overtage ledelsen af den *Internationale Arbejderforening i Danmark*.

Som bekendt blev Louis Pio, Harald Brix og Poul Geleff arresteret natten mellem den 4. og 5. maj 1872 og som aftalt overtog den 34-årige Mundberg ledelsen, men hans formandsperiode blev ganske kortvarig. Allerede den 27. maj 1872 blev han selv arresteret¹ og den 40-årige københavnske cigarmagersvend Carl Würtz stod på spring for at overtage ledelsen af den Internationale Arbejderforening i Danmark.

Valget af Würtz fandt sted på et *Sektionsformandsmøde*, tirsdag den 28. maj 1872. Her godkendte formændene for de forskellige faglige sektioner den nye bestyrelse og den såkaldte ”midlertidige bestyrelse”, kom således til at bestå af »borger Würtz som kredsformand, samt borgerne Weiss, Johnsen, Sørensen, Pihl og Hendriksen.«²

Würtz var blevet gift i 1860 med Anne Helvig Larsdatter og havde fire drengebørn. Han var formand for cigarmagernes sektion og medlem af *Den Internationale Arbejderforening* siden 1871.

Arbejdernes første grundlovsfest – med eller uden den røde fane?

At tage stilling til dette spørgsmål, var den første vigtige opgave for ”den midlertidige bestyrelse”, – som den kaldte sig. På sektionsformandsmødet onsdag den 22. maj 1872 var det blevet besluttet at foreningen skulle deltage i grundlovsfestlighederne, »samt medførende foreningens fane, „rød med hvid Inskription” Fagkomitéen bestemmer Inskriptionen«³ og de nærmere omstændigheder skulle fremlægges på et fællesmøde dagen efter.⁴ Beslutningen om at deltage var således allerede truffet internt i den Internationale Arbejderforening, men beslutningen blev efterfølgende straks forelagt for medlemmerne af den Internationale Arbejderforening på et stormfuldt offentligt *fællesmøde* dagen efter. »Skal foreningen festlig holde Grundlovens Årsdag og medførende fane, eller skal den ikke«,⁵ lød et af dagsordenspunkterne til fællesmødet torsdag, den 23. maj 1872.

Det at anskaffe en rød fane var oprindelig Pios ide, beretter han selv i et politiforhør den 7. maj 1872 og fanen skulle have været brugt ved det forbudte arbejdermøde på Nørrefælden den 5. maj 1872. Pio havde bedt Alfred Jørgensen om at bestille fanen⁶ og ifølge en af politiets notitser blev den røde fane også bestilt af Alfred Jørgensen, den 3. maj 1872 hos manufakturhandler Mørck, Bag Hovedvagten 3, men arrestationerne af Pio, Geleff og Brix har formentlig været årsag til at fanen endnu ikke var blevet afhentet den 8. maj 1872, da politiet undersøgte sagen.⁷ Inskriptionen ”Frihed, Lighed, Broderskab”, synes således først at være besluttet efter Pios fængsling.

På fællesmødet den 23. maj 1872 besluttede man at tage fanen med i Dyrehaven, såfremt den til den tid kunne anskaffes⁸ og denne beslutning, om at benytte den røde fane ved grundlovsfesten, bragte sindene i kog og fik den nye kredsformand Mundberg, xylograf Toucher og hans søn, August Toucher, til at true med at melde sig ud af den Internationale Arbejderforening.⁹

Ifølge et af sine breve til redaktøren for *Folkets Avis*, Angelo Haase, fortæller Würtz, at der havde været et heftigt skænderi mellem Mundberg og ham. Mundberg havde foreslået »at enten skulde han eller jeg, ekskluderes, Forsamlingen nægtede at ekskludere mig, hvorover M[unberg] i Vrede forlod Salen, og agtede at udmelde sig strax, men blev dog foreløbig paa et Par af sine Venners Anmodning.«¹⁰

»„De 2 Herrer Toucher,” udmeldte sig derimod strax«,¹¹ fortsætter Würtz sin beretning til Angelo Haase og dette bekræfter Louis Toucher faktisk i et politiforhør den 24. maj 1872. Her oplyste han, at han selv, hans søn og Mundberg var udtrådt af den internationale arbejderforening, på grund af den yderliggående tendens foreningen var inde i. Louis Toucher oplyste også, at han flere gange havde deltaget i samtaler om benyttelsen af den røde fane, men at han hver gang havde agiteret imod dens brug, fordi han var overbevist om at fanen kun ville fremkalde uroligheder.¹² Toucher og hans søns udmeldelser, synes dog ikke at have været synderlig alvorlig ment, for de dukkede begge snart op i den Internationale Arbejderforening igen.¹³

Mundberg nåede ikke at iværksætte sin udmeldelse ved denne lejlighed. Hans anholdelse, mandag den 27. maj 1872, kom ham i forkøbet og der ventede ham et ufrivilligt arrestophold på en måned. Årsagen til hans arrestation var hans såkaldte ”røde” foredrag i forbindelse med murernes strejke og hans engagement i udsendelsen af et opråb til arbejderne umiddelbart efter arrestationen af Pio, Brix og Geleff.¹⁴

Med Mundbergs arrestation var det anden gang inden for samme måned at den Internationale Arbejderforening stod uden leder, men cigarmagersvend Carl Würtz stod på spring og overtog ledelsen.

Crones forbud imod den røde fane

Den 4. juni 1872 indkaldte den Internationale Arbejderforening så for første gang til grundlovsfest den 5. juni 1872, kl. 14.00. Mødet skulle finde sted, udenfor Københavns jurisdiktion, fordi Crones forsamlingsforbud af 4. maj 1872 ikke tillod afholdelse af møder under åben himmel i København. Dyrehaven lå under Nordre Birks jurisdiktion.¹⁵ Derfor blev mødet indkaldt til afholdelse ved *Den slesvigske Sten* i Dyrehaven og til denne lejlighed havde den Internationale Arbejderforening besluttet for første gang, at anvende den røde fane med indskriften ”Frihed, Lighed og Broderskab”. Argumentationen for at socialisterne begyndte at fejre grundlovsdagen kom frem i *Socialisten*, idet man sammenlignede situationen med Ørstedes regering i 1853-54, hvor protesten mod regeringen på den tid gav

anledning til de første grundlovsfester.¹⁶ Og på selve dagen argumenterede man mere direkte i dagens leder i *Socialisten*. »Grundlovsdagen giver ethvert Menneske der blot tør tænke selvstændig, en rig Lejlighed til selvtænkning«.¹⁷

Program for Festen den 5. Juni.

Foreningens Medlemmer samles ved Klampenborg Holdeplads om Eftermiddagen Kl. 2, hvorfra Foreningen, ledsaget af sine Damer og med Musik i Spidsen, begiver sig til den slesvigske Sten, på Plænen ved Eremitagen.

Der vil muligt blive holdt enkelte Taler, som imidlertid udelukkende ville drøfte Arbejdersagen, samt antyde Måden, hvorpå Forbedringer i Arbejdernes Kår kunne hidføres.

Foreningen fører en rød Fane, hvorpå Inskriptionen Frihed, Lighed og Broderskab findes anbragt med hvide Bogstaver.

Bestyrelsen bærer på Brystet en rød Sløjfe og Medlemmerne et rødt Kort, Enhver, som ikke er forsynet med et sligt Mærke, vil ikke blive betragtet som Deltager i Festen.

Foreningens Optræden vil være rolig og værdig. Skulde mulig Uorden eller Eksesser opstå, påtager Bestyrelsen sig kun Ansvar for Foreningens Medlemmer. På Bestyrelsen for den internationale.

København, den 3dje Juni 1872.

Arbejderforenings Vegne

Carl Würtz, Formand.

Ovenstående Festprogram er af mig igår Kl. 2 efter Anmodning tilstillet Københavns Politidirektør, og Hr. Etatsråden mente, at det muligt kunde forbydes os at føre ovennævnte Fane, i ethvert Tilfælde havde jeg i dag Kl. 12 at indfinde mig tilligemed den øvrige Bestyrelse og Festkomiteen hos Hr. Etatsråden, hvor den endelige Bestemmelse vilde blive os meddelt.

I Henhold til Ovenstående anmoder jeg derfor de 5 Repræsentanter tilligemed Festkomiteens Medlemmer i dag Kl. 11 at indfinde sig i Foreningens Lokale, Lille Kirkestræde Nr. 1.

Carl Würtz, Formand.¹⁸

Samme dag som mødeindkaldelsen stod i *Socialisten*, blev den Internationale Arbejderforenings nye bestyrelse og festkomiteen indkaldt til møde hos politidirektør Crone. Han ville orientere dem om de forholdsregler han havde taget i anledning af den Internationale Arbejderforenings festligholdelse af grundlovsdagen og udleverede et skriftligt forbud mod benyttelsen af den røde fane, såvel ved grundlovsfesten som noget andet sted i København, fordi det var hans opfattelse, at den røde fane havde en "truende betydning".¹⁹

Crones faneforbud blev offentliggjort i *Socialisten* på selve Grundlovsdagen og Würtz kommenterede forbudet ved at udtrykke en uvished om Crone overhovedet kunne udstede et

sådan forbud; men Würtz anbefalede, at »i hver Tilfælde maa det være indlysende for Enhver, at vi maa afholde Festen uden Fane.«²⁰

Da Formanden for den såkaldte internationale Arbejderforening heri Staden, Carl Würtz, på den nævnte Forenings Bestyrelses Vegne har udstedt et Program for den Grundlovsfest, der af Foreningen agtes afholdt i Jægersborg Dyrehave den 5te d. M., af hvilket Program det blandt Andet fremgår, at Foreningen agter ved bemeldte Lejlighed at føre en rød Fane med Indskriften: „Frihed, Lighed og Broderskab“;

da bemeldte Fane ifølge dens Historie har en mod Rigets lovhjemlede Forfatnings- og Samfundsforhold truende Betydning, og dens Afbenyttelse som Mærke for den ovennævnte Forening således er uforenelig med, hvad fornøden Hensyn til den offentlige Orden, Fred og Sikkerhed fordrer;

samt da Justitsministeriet har befalet, at Københavns Politi overtager Polititilsynet ved ovennævnte Grundlovsfest;

bliver det i Medfør af Lov angående Omordning af Københavns Politi af 11te Februar 1863 § 9, og af Lov angående Politiet udenfor København af 4de Februar 1871 § 7 herved den ovennævnte Forening forbudt at benytte den ovenfor betegnede Fane, det være sig ved den ovennævnte Fest eller nogetsteds her i Staden eller på dens Grund, under den ved de nævnte Lovbestemmelser fastsatte Straf og andet lovligt Ansvar for alle Vedkommende.

Københavns Politikammer, den 4de Juni 1872.

Crone²¹

Socialisternes første grundlovsfest

Nr. 53.
„Jagen Rettigheder uden Pligter, ingen Pligter uden Rettigheder.“
Nr. 53.

Socialisten.

Et Dagblad for Arbejdernes berettigede Fordringer.

Abonnementsprisen er i 1/4 Aarsaatid, 1/2 1/2, og 1 Aar, 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 240, 245, 250, 255, 260, 265, 270, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 360, 365, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 400, 405, 410, 415, 420, 425, 430, 435, 440, 445, 450, 455, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 495, 500, 505, 510, 515, 520, 525, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 570, 575, 580, 585, 590, 595, 600, 605, 610, 615, 620, 625, 630, 635, 640, 645, 650, 655, 660, 665, 670, 675, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 715, 720, 725, 730, 735, 740, 745, 750, 755, 760, 765, 770, 775, 780, 785, 790, 795, 800, 805, 810, 815, 820, 825, 830, 835, 840, 845, 850, 855, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 915, 920, 925, 930, 935, 940, 945, 950, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1000.

Lørdag den 5. Juni 1872.

Abonnementsprisen i 1/4 Aarsaatid, 1/2 1/2, og 1 Aar, 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 240, 245, 250, 255, 260, 265, 270, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 360, 365, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 400, 405, 410, 415, 420, 425, 430, 435, 440, 445, 450, 455, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 495, 500, 505, 510, 515, 520, 525, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 570, 575, 580, 585, 590, 595, 600, 605, 610, 615, 620, 625, 630, 635, 640, 645, 650, 655, 660, 665, 670, 675, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 715, 720, 725, 730, 735, 740, 745, 750, 755, 760, 765, 770, 775, 780, 785, 790, 795, 800, 805, 810, 815, 820, 825, 830, 835, 840, 845, 850, 855, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 915, 920, 925, 930, 935, 940, 945, 950, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1000.

Program

for

Festen den 5te Juni.

Joreningens Medlemmer samles ved den røde Port ved Klampenborg om Eftermiddagen Kl. 2, hvorefter Joreningen forlader af deres Damer, og med Musik i Spidsen, begiver sig til den slesvigske Sten, paa Plænen ved Eremitagen.

Der vil blive holdt enkelte Tale, som imidlertid udelukkende vil drøfte Arbejdsforholdene, samt antyde Raaden, hvorpaa Fordringer i Arbejdernes Raar kan vidføres.

Reklamen bærer paa Trykkes- og Sløjfe, og Medlemmerne et rødt Kort, Guld, som ikke er forsynet med et filst Stærke, vil ikke blive betragtet som Deltager i Festen.

Joreningens Optreden vil være rolig og værdig. Skulde muligt Worden eller Gæster opstaa, paatager Reklamen sig den Ansvaret for Joreningens Medlemmer.

Rød enbaun, den 5te Juni 1872.

Paa Reklamen for den internationale Arbejdsforenings Regne
Carl Bürg,
Formand.

Da klokken var to var der næppe mødt 100 personer op ved Klampenborg Holdeplads, med det røde kort på brystet eller den røde sløjfe i knaphullet, der skulle kendetegne festdeltagerne ved den første socialistiske grundlovsfest. Formanden kom selv en halv time for sent, så afmarchen til Den slesvigske Sten blev en del forsinket. Politiet derimod, var mødt op til tiden og det lod endda til at politiet kendte et betydeligt antal af de fremmødte, idet flere af disse velvilligt og forstående besvarede alle politiets henvendelser.²²

Efterhånden som antallet af fremmødte begyndte at vokse, flokkes man omkring musikken og da omtrent 500 deltagere foruden damer og børn var mødt op, begav man sig i procession med musikken i spidsen og syngende »Socialisternes March« igennem Eremitageskoven af sted mod Den slesvigske Sten.²³

Da processionen var ankommet til festpladsen ved Den slesvigske Sten, gjordes der et ophold for at forberede sig på, hvad der skulle ske. Efter et kvarters tid og toppen af Den slesvigske Sten var blevet dækket med et rødt klæde,²⁴ åbnede murer Jeppesen talerækken med en indtrængende opfordring til forsamlingen om at udvise ro og orden, da bestyrelsen ellers ville blive gjort ansvarlig for enhver uorden. Formanden, cigarmager Würtz, kunne herefter påbegynde festtalen.²⁵

Arbejdernes første grundlovstale

Würtz indledte talen med at glæde sig over, at han nu var i stand til at indfri det løfte, han havde givet i foreningens lokale, om at han på Grundlovsdagen ville udbringe et leve på Den slesvigske Sten for den arbejdende klasse. Og for at det overhovedet kunne lade sig gøre, havde han været nødt til at gå rolig og besindig til værks, hvilket han håbede enhver retsindig og fornuftig mand var enig i. Würtz fortsatte med at sætte spørgsmålstegn ved om arbejderne i det hele taget burde deltage i grundlovsfestlighederne, men det var han overbevist om at de burde, fordi der netop i Grundloven fandtes en paragraf, der indrømmer arbejderne en vis frihed. Men næppe er denne frihed givet arbejderne, før der er andre tilsvarende paragraffer, som berøver arbejderne denne frihed igen. Men i andre henseender kan det være nødvendigt, at festligholde denne dag, fordi arbejderne bør mindes det initiativ, der blev taget, ved at man forsøgte at lægge den nedarvede uindskrænkede magt i folkets hænder. Ja, man kan tage ved lære af det danske folks optræden i 1848: Når man står solidarisk sammen, så kan ethvert ønske gennemføres, fremhævede Würtz.

Herefter nævnte Würtz følgende punkter som et program han altid ville kæmpe for: Fri og fælles undervisning til alle, mere udannelse vil nedsætte kriminaliteten og bekæmpelse af afstanden mellem kapitalister og arbejdere.

Til slut bemærkede Würtz, at uanset socialisterne betragter hele verden som deres fædreland, findes det dog dybt indprentet i det menneskelige hjerte, at man nærer en vis forkærlighed til den plet, hvor man er født, og hvor man så end færdes, dvæler man dog undertiden i tanken ved den plet, hvor man så lyset, og de minder, som knytter sig dertil, da der imidlertid rundt om i landet udbragtes så mange hurraer for konge og fædreland, ville han her under åben himmel udbringe et leve for den arbejdende stand, det første, som muligt på denne dag var udbragt, men som han håbede ikke skulle blive det sidste. Denne tale blev besvaret af et nifoldigt hurra fra forsamlingen.

Efter Würtz talte Pihl og Weiss, hvor Pihl omtalte, hvilke midler han foreløbig anså for at være de fordelagtigste for arbejdersagen. Han beklagede de bedre stillede klassers optræden overfor arbejderne. Weiss fordømte de blodige krige, som tvinger menneskene til at hade hinanden; han ønskede en almindelig tilslutning til den Internationale Arbejderforening og at alle mennesker uanset nationalitet, burde betragte hinanden som brødre.²⁶

Imellem talerne spilledes *Socialisternes March*. Efter talerne var den alvorlige del af festen slut og de næste par timer spiste medlemmerne indholdet af de medbragte madkurve og fik en

lille svingom. Fra Den slesvigske Sten marcherede foreningen gennem Dyrehaven langs Jagtvejen til Charlottenlund hvor formanden takkede foreningen for den værdige måde, hvorpå den havde optrådt, idet den havde sat ham i stand til at indfri det tilsagn, han havde givet Københavns politidirektør, at foreningen ville optræde således, at den skulle få både politidirektørens og alle medborgernes respekt. Han bad enhver bevare mindet om denne smukke dag og udtalte ønsket om, at det ikke måtte være sidste gang, man samledes på denne måde.²⁷

Det første socialistiske grundlovmøde var slut og arrangementet blev en succes. Selvom den nyindkøbte røde fane ved denne lejlighed ikke fik lov at blafre i vinden, fik socialisterne sat sit »røde« symbolik på dagen ved at mødes ved den røde port, ved at bære røde medlemskort og røde sløjfer og ikke mindst dække toppen af Den slesvigske Sten med et rødt klæde. Socialisterne manifesterede at det ikke alene var et borgerligt forehavende at højtideligholde Grundloven som et nationalt symbol.

Den Internationale Afdelings interne efterspil om den røde fane

Socialisternes første grundlovsfest blev således afholdt i ro og orden – *uden den røde fane*. Denne eftergivenhed overfor politidirektør Crone, måtte Würtz stå til regnskab for lørdag, den 8. juni 1872. Den nye linie synes ikke at harmonere med beslutningen og den diskussion, der havde været i foreningen. Ifølge *Socialisten* skulle Giesing og Forsberg, denne aften have rettet »ubegrundede Personligheder mod Würtz«,²⁸ men Würtz klarede frisag og fik tilslutning til sit forslag om at lægge sag an mod politidirektøren og udfærdige en skriftlig klage til justitsministeren.²⁹

Den røde fane blev efterfølgende officielt indviet ved en fest i foreningen torsdag den 13. juni 1872, hvor den tilbagevendte Louis Toucher, paradoksalt nok, holdt indvielsestalen.³⁰ Dagen efter faneindvielsen, indfandt Weiss og Würtz sig hos politidirektøren, for at orientere ham om den beslutning foreningen havde taget og de overrakte ham samtidig en skrivelse:

Til Politidirektøren, Hr. Etatsraad Crone.

Den københavnske Afdeling af den internationale Arbejderforening tillader sig herved gennem sin Bestyrelse at henvende sig til Hr. Etatsraaden angaaende nedenstaaende.

I det Forbud, som Hr. Etatsraaden den 4de Juni d. A. udstedte mod at Foreningen ikke alene ved sidstafvigte Grundlovsfest, men ogsaa ved alle fremtidige Møder, som Foreningen agter at afholde paa Stadens Grund, fører en rød Fane, som bærer Inskriptionen Frihed, Lighed og Broderskab,

benævnes denne Fane efter sin historiske Fortid en Oprørsfane, som adskillige Gange er bleven hejst, naar den bestaaende Samfundsorden truedes med Fare.

Vi Arbejdere tillægger ingenlunde vor Fane den Betydning. Vi benægter, at det er en Oprørsfane; det er ikke Kommunens røde Fane, som første Gang 1789 og senere adskillige Gange udfoldedes i Paris, naar man med Mord og Brand søgte at omstyrte den bestaaende Samfundsorden. Vor Fane har ikke hin blodrøde Farve: vi betragter den kun som et fredeligt Mærke, som bærer en Inskription, vi af inderste Overbevisning ønsker maatte gøre sig gældende i alle Samfundsklasser, og hvor under vi paa en fredelig og lovlig Maade kan samles for at drøfte vore Anliggender samt udtale, hvad der kunde tjene til vort Bedste.

Vi anmoder derfor Hr. Etatsraaden at lade omtalte Fane tage i Øjesyn og derefter om muligt tage Forbudet tilbage. I modsat Fald agter vi, da vi ser os krænkede i vor lovlige Frihed, at anlægge Sag mod Hr. Etatsraaden og ad den Vej søge at komme til hvad vi anser for vor Ret.

København, d. 14de Juni 1872. Paa Bestyrelsen for den Internationale Arbejderforenings Vegne
C. Würtz, Formand.³¹

Samtidig med at man offentliggjorde brevet til Crone i *Socialisten*, benyttede Würtz sig af at indkalde til møde om aftenen. Crone havde været »ret imødekommende«. Crone ville dog ikke hæve forbudet, men han havde intet imod fanen med inskriptionen, når blot den på »en eller anden Maade fik et om end kun ringere nationalt Præg, til Eks. ved Anbringelsen af et hvidt Kors,«³² forklarede Würtz i indkaldelsen.

I et referat af dette møde, som blev afholdt lørdag den 15. juni 1872, fremkom *Dagbladet* med forlydender om, at bestyrelsen allerede inden mødets afholdelse var blevet enige om at føje politidirektør Crone, ved at sætte et lille hvidt kors i hvert hjørne af den røde fane.³³

Politidirektør Crone var imidlertid ikke enig i Würtz' udlægning i *Socialisten*. Og inden mødet skulle afholdes, modtog Würtz om formiddagen den 15. juni 1872, et brev fra politidirektøren, hvori han ville forebygge eventuelle misforståelser om fanen. Crone ønskede at præcisere, hvad han havde sagt dagen i forvejen: »naar Fanen forandres til en Dannebrogsfane, vil jeg for mit Vedkommende være tilbøielig til at hæve Forbudet mod dens Brug, selv om den beholder Inscriptionen „Frihed, Lighed og Broderlighed“«,³⁴ skrev Crone og han forventede at hans forklaring ville blive formidlet videre til de fremmødte på aftenens møde.

Würtz havde åbenbart misforstået Crones imødekommenhed og han indledte aftenens møde med at trække i land. Han havde modtaget et brev fra politidirektøren, der gjorde enhver overenskomst umulig, forklarede Würtz og læste Crones brev op. Hvorefter han tog afstand fra Crones forslag. Så længe han var formand for foreningen, skulle der ikke ske

nogen forandringer med den røde fane, »skjøndt han, der havde tjent halvottende Aar under Dannebrog, ikke havde Noget imod den; men for Arbejderne, der intet Fædreland havde, da de Intet ejede, passede den landflygtige, fædrelandsløse røde Fane bedst.«³⁵ Blandt de øvrige talere, synes der at være stemning for, at man nu skulle vente indtil Rigsdagen blev samlet, »for da ved en Adresse til denne at opnaa Tilladelsen.«³⁶ »Da intet andet Resultat opnaaedes, besluttedes med det Første en Udflugt til Sverig for paa Sverigs Grund at udfolde den her forbudte Fane.«³⁷

Det første socialistiske grundlovsmøde og historien?

Hvorvidt den københavnske afdeling af den Internationale Arbejderforening nogensinde fik luftet den røde fane i Sverige, vides for nuværende ikke, men det er vigtigt at slået fast, at det første socialistiske grundlovsmøde blev afholdt den 5. juni 1872, medens Würtz var formand.

Tilsyneladende gør dette – det første socialistiske grundlovsmøde – ikke meget væsen af sig for arbejderhistorikerne. Eksempelvis nævnes grundlovsfesten slet ikke i Socialdemokratiets store værk *En bygning vi rejser* og den socialdemokratiske partihistories første to værker³⁸ opgiver årstallet for socialisternes første grundlovsmøde til 1873 i stedet for 1872 og skildrer i øvrigt begivenheden som en yderst forkommen forestilling som skulle være »... en lille Skare, lidt trykket og lidt fattigt, det var Socialisterne. De havde kun en eneste Fane, en rød Dug med Ordene »Frihed, Lighed, Broderaand«, men den stod lænet op mod Talerstolen i et sort hylster, thi den var forbudt.«³⁹ Fanens inskription »Frihed, Lighed, Broderskab« blev således også fejlagtigt ved denne lejlighed til »Frihed, Lighed, Broderaand«. Ordet »broderskab« blev først udskiftet efter dommen, der forbød *Internationale* i august 1873.

Skal man orientere sig om det første socialistiske grundlovsmøde, er det således kun fejlagtige fremstillinger der findes i den historiske litteratur. Ja, selv Henry Bruun henlægger socialisternes første grundlovsmøde til 1873.⁴⁰ Tættest på kommer Oluf Bertolt, der ganske kort, men korrekt, nævner at »Grundlovsdag vovede man at samles ved den slesvigske sten i Dyrehaven« i 1872, men Bertolt nævner fejlagtigt, at den røde fane ved nærværende lejlighed skulle være opstillet mod talerstolen indhyllet i et sort hylster.⁴¹

Socialisternes første grundlovsmøde var ikke en forkommen forestilling, som partihistorien forsøger at give indtryk af. Tværtimod var det som den samtidige presse skrev, en politisk *festdag*, hvor mellem 500 til 700 mennesker havde deltaget i næsten seks timers festligheder, med både taler, musik og dans. Og selvom den røde fane ikke kom med til socialisternes

første grundlovmøde i Dyrehaven i 1872 er beslutningen om, at fanen skulle have været med af historisk betydning for arbejderbevægelsen, fordi politidirektør Crones forbud mod den røde fane, skabte en grundlæggende diskussion om og en selvstændig dansk holdning til betydningen af den røde fane.

¹ Forhørsprotokollen, se Jens Engberg: *Den Internationale Arbejderforening for Danmark*. Aktstykker til belysning af statsmagtens kamp mod den tidlige arbejderbevægelse i Danmark fra slaget på Fælled i maj 1872 til førernes bortrejse til Amerika i marts 1877, Bind 28 i SFAH's skriftserie, 1992. [Herefter: Engberg: *Den Internationale Arbejderforening II*]. Forhøret af Mundberg den 27/5: s. 77-81. I perioden 8/5-29/6 blev Mundberg udsat for 8 forhør, allerede ved det andet forhør, den 27/5, blev han arresteret. Mundberg blev atter sat på fri fod efter det sidste forhør lørdag den 29/6-1872, Københavns Politis *Protokol over Anholdte 1872, No. I*, s. 222, Landsarkivet for Sjælland .

² *Forhandlings-Protocol for den Internationale-Arbejderforenings Afdeling i København 1872*, s. 8, ABA, [Herefter: *Forhandlings-protokol for IAA*].

³ *Forhandlingsprotokol for IAA*, s. 7.

⁴ *Socialisten*, Nr. 45, 26/5-1872, *Forhandlingsprotokol for IAA*, s. 7-8.

⁵ *Forhandlingsprotokol for IAA*, s. 8.

⁶ Forhørsprotokollen, 7/5-1872, se Engberg: *Den Internationale Arbejderforening II*, s. 30.

⁷ Politiets notits af 8/5-1872, se Jens Engberg: *Den Internationale Arbejderforening for Danmark*. Aktstykker til belysning af statsmagtens kamp mod den tidlige arbejderbevægelse i Danmark fra august 1871 til slaget på Fælled i maj 1872, Bind 16 i SFAH's skriftserie, 1985, [Herefter: Engberg: *Den Internationale Arbejderforening I*]. Aktstykke 130, s. 304.

⁸ *Forhandlingsprotokol for IAA*, s. 8, *Nyt Aftenblad*, Nr. 136, 24/5-1872.

⁹ *Dags-Telegraphen*, Nr. 137, 25/5-1872, *Nyt Aftenblad*, Nr. 139, 27/5-1872.

¹⁰ Carl Würtz' breve til *Folkets Avis*' redaktør Angelo Haase af 26/5 & 27/5-1872 i *Historiske Meddelelser om København*, 4. rk. VI. bind, Hæfte 3-5, København 1959, s. 252ff. [Herefter: Würtz' breve til Haase].

¹¹ Würtz' breve til Haase af 27/5-1872.

¹² Forhørsprotokollen, 24/5-1872, se Engberg: *Den Internationale Arbejderforening II*, s. 72.

¹³ *Socialisten*, Nr. 56, 8/6-1872.

¹⁴ *Dagbladet*, Nr. 124, 28/5-1872, *Folkets Avis*, Nr. 140, 28/5-1872, *Nyt Aftenblad*, Nr. 140, 28/5-1872, *Dags-Telegraphen*, Nr. 141, 29/5-1872. Politirapport af 27/5-1872, se Engberg: *Den Internationale Arbejderforening I*, Aktstykke 121, 122, s. 295-298, samt Aktstykke 173, s. 383-385, der gengiver en politiransagning hos Mundberg, den 27/5-1872.

¹⁵ *Socialisten*, Nr. 52, 4/6-1872. Betegnelsen Københavns Amts *Nordre Birk* eksisterede fra 1819 til 1965, i dag bruges Københavns Amts 2. retskreds.

¹⁶ *Socialisten*, Nr. 48, 30/5-1872.

¹⁷ *Socialisten*, Nr. 53, 5/6-1872.

¹⁸ *Socialisten*, Nr. 52, 4/6-1872.

-
- ¹⁹ *Socialisten*, Nr. 53, 5/6-1872, *Dagbladet*, Nr. 131, 5/6-1872, *Nyt Aftenblad*, Nr. 147, 4/6-1872.
- ²⁰ *Socialisten*, Nr. 53, 5/6-1872.
- ²¹ *Socialisten*, Nr. 53, 5/6-1872, *Dagbladet*, Nr. 131, 5/6-1872, *Nyt Aftenblad*, Nr. 147, 4/6-1872.
- ²² *Dags-Telegraphen*, Nr. 149, 7/6-1872.
- ²³ *Folkets Avis*, Nr. 149, 7/6-1872.
- ²⁴ *Fædrelandet*, Nr. 128, 7/6-1872, *Folkets Avis*, Nr. 149, 7/6-1872.
- ²⁵ *Dags-Telegraphen*, Nr. 149, 7/6-1872.
- ²⁶ *Socialisten*, Nr. 54, 7/6-1872.
- ²⁷ *Socialisten*, Nr. 54, 7/6-1872, *Fædrelandet*, Nr. 128, 7/6-1872, *Folkets Avis*, Nr. 149, 7/6-1872, *Dags-Telegraphen*, Nr. 149, 7/6-1872, *Nyt Aftenblad*, Nr. 148, 6/6-1872, *Berlingske Tidende*, Nr. 129, 6/6-1872, *Fyens Stiftstidende*, Nr. 137, 7/6-1872.
- ²⁸ *Socialisten*, Nr. 57, 11/6-1872.
- ²⁹ *Dagbladet*, Nr. 134, 10/6-1872, *Dags-Telegraphen*, Nr. 153, 11/6-1872, *Socialisten*, Nr. 57, 11/6-1872.
- ³⁰ *Socialisten*, Nr. 62, 16/6-1872.
- ³¹ *Socialisten*, Nr. 61, 15/6-1872.
- ³² *Socialisten*, Nr. 61, 15/6-1872.
- ³³ *Dagbladet*, Nr. 140, 17/6-1872.
- ³⁴ Politidirektør Crones & politiinspektør Hertz' brev til Würtz af 15/6-1872. Rigsarkivet.
- ³⁵ *Dagbladet*, Nr. 140, 17/6-1872.
- ³⁶ *Socialisten*, Nr. 63, 18/6-1872.
- ³⁷ *Dagbladet*, Nr. 140, 17/6-1872.
- ³⁸ Jensen og Borgbjerg: *Socialdemokratiets Aarhundrede*, s. 276, Wiinblad og Alsing Andersen: *Det danske Socialdemokratis historie fra 1871 til 1921*, s. 32.
- ³⁹ Wiinblad og Alsing Andersen: *Det danske Socialdemokratis historie fra 1871 til 1921*, s. 32.
- ⁴⁰ Henry Bruun: *Den faglige arbejderbevægelse i Danmark indtil år 1900. Første del til ca. 1880*, København 1938, s. 424.
- ⁴¹ Oluf Bertolt: *Pionerer – mændene fra halvfjerdsernes arbejderbevægelse*, København 1938, s. 132.